

**MARIÁNSKÝ ATLAS MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO¹ –
ZRCADLO ŽIVÝCH I ZAPOMENUTÝCH CÍLŮ POUTNÍKŮ.
K BAROKNÍMU POUTNICTVÍ NA MORAVĚ V 18. STOLETÍ**

JIŘÍ MIHOLA

Atlas Marianus Marchionatus Moraviae (Marian atlas of the Margraviate of Moravia) handwritten in German by Augustinian from Brno, Alipius Czermak, from the 18th century is one of the important sources of the Baroque pilgrimage tradition in Moravia. The author wrote a total of 31 stories relating to miraculous paintings and sculptures worshiped in Moravia, which he himself knew and visited as a pilgrim. The most famous miraculous painting, the Virgin Mary of St. Thomas, the pearl and miracle worker of Moravia, which has been worshiped in the basilica in the Old Brno since the end of the 18th century, was captured also in the Brno church of St. Thomas and the Virgin Mary, where his order originally resided. There are also Tuřany, Žarošice, Křtiny, Mikulov and The Holly Hill near Olomouc. However, there are captured former pilgrimage sites, which are no longer in any guide to the pilgrimage sites of Moravia. It is the church of the Augustinian monastery in Jevíčko, Dominican church of St. Michael in Olomouc, church of St. Bartholomew in the former monastery of the Pauline in Moravian Krumlov, the Holy Trinity church in Brno-Královo pole, St. Šimon and Juda in Strážek. Nowadays, nobody knows that in the Augustinian church of St. Thomas and the Virgin Mary, pilgrims worshiped in addition to the Palladium of Moravia an ancient Piet which is still there. More than the history of pilgrimage sites, Czermak's Marian Atlas is devoted to examples of miraculous healings, interventions, conversions associated with miraculous paintings and sculptures. It allows to look into the mentality of the Marian worshiper, monk and pilgrim at the end of the Baroque period, not long before the reign of Maria Theresa and especially Joseph II., when the pilgrimage was reduced, monasteries were abolished and some pilgrimage sites were orphaned.

Key words: Baroque; Marian atlas; miraculous paintings and sculptures; pilgrimages and pilgrimage sites.

Úcta k Matce Boží má v dějinách katolické církve důležité místo od nejstarších dob.² Mariánský kult a na jeho základě se rozvíjející poutní tradice má také na Moravě hluboké kořeny. Představuje zde fenomén, který je nedílnou součástí a jedním z pilířů dějin regionu, nesoucího od

¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbirka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus Marchionatus Moraviae oder Beschreibung aller Marianischer Gnaden-Bilder und Statuen in Marggraffthum Mähren (Dále jen Atlas Marianus) Autore: R.R.P. Alipio Czermak, ord. Eremitarum S.P. Augustini in Marchionali et exempto Monasterio Brunae ad S. Thomam Apostolum Professo, s poznámkou Ex bibl. P. Marcellini, 479. Rukopis pochází z období kolem poloviny 18. století, svázan v kožené vazbě, stránky o rozměrech 16×20 cm, je psaný německy, novogotickou polokurzívou (kanzlei), 164 fol. popsaných, další volné.

² Dokladem je známý mariánský kostel v Římě – Santa Maria in Trastevere, který se nachází ve čtvrti Zátiběří (Trastevere), kde žili první křesťané. Dále srovnej: LACIKA, I. – FIALA, A.: *Putovanie za Máriou. Európske pútnické miesta*. Bratislava, Danubiaprint 1991.

konce 12. století název Markrabství moravské. Ne náhodou mezi prvními sakrálními stavbami v Čechách, Na Moravě i v okolních zemích nechyběly svatyně zasvěcené Panně Marii. Úcta k Bohorodičce zaznamenala na Moravě strmý vzestup již v době vrcholného středověku. Zakladatelské legendy dokumentující starobylost nejslavnějších mariánských chrámů nás nezřídka zavádějí do 12. nebo 13. století, v několika případech dokonce do doby cyrilometodějské.³ Poutní tradice na Moravě se svým charakterem a zaměřením od svého počátku částečně odlišovala od Čech.⁴ Počátky řady poutních míst zde korespondují s obdobím mongolského vpádu do Evropy roku 1240. Ochránkyni Moravy byly připsány několikeré zásahy za těchto dramatických okolností. Ve 14. století se o rozvoj mariánského kultu významně zasloužil sám „pater patriae“, císař Karel IV. Lucemburský, který svůj vztah k Moravě, kde dříve zastával úřad markraběte, potvrdil darováním deskového obrazu italsko-byzantského typu kláštera augustiniánů – poustevníků u sv. Tomáše a Panny Marie v Brně.⁵ Černá madona, uctívána jako ochránkyně Brna a palladium Moravy se těšila velké pozornosti, úctě a důvěře moravských obyvatel ve všech těžkých dobách. Velký podíl na šíření úcty k Panně Marii na Moravě měli v průběhu celého středověku někteří olomoučtí biskupové a především církevní řády, mužské i ženské. Husitská revoluce, ani snahy o návrat „ad fontes“ vycházející z myšlenkových proudů německé reformace, nezasáhly Moravu tak silně jako Čechy. Nicméně negativní následky obou reformací jsou v pramenech z barokní doby připomínány a často pečlivě konkretizovány, občas zřejmě i zveličovány. Oslabení poutních aktivit, přecházející na některých místech v přerušení těchto forem zbožnosti zde však bylo jen dočasné a poměrně krátkodobé. S nástupem katolické reformy v druhé polovině 16. století došlo nejprve k oživení poutní tradice na známých místech, aby se v následujícím 17. a 18. století otevřel její zlatý věk.⁶ V pobělohorském období byla poutní tradice a s ní spjaté nejrůznější slavnosti a formy lidové zbožnosti, zaslouženě vnímána jako nejmilejší a nejpřijatelnější forma obnovy katolického náboženství v českých zemích, kterou rychle akceptovaly všechny vrstvy barokní společnosti.⁷

Základním pilířem barokní poutní tradice zůstal na Moravě mariánský kult.⁸ Úcta a důvěra k Panně Marii vzrůstající přímo úměrně s množstvím zázračných příběhů nejrůznějšího rázu se prolínaly se všemi důležitými a často dramatickými událostmi 17. a 18. století. Svě naděje k Matce Boží upínali čerství konvertité ke katolické víře, podobně jako ti, kteří se jí cítili být vděční za pod-

³ Jedná se o poutní místa Tuřany, Žarošice, Křtiny. Srv. např. EICHLER, K.: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku II*. Brno 1888, s. 259 n., 282 n.

⁴ ROYT, J.: *Barokní pout' v Čechách*. In: Mihola, J. (ed.): *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích v evropském kontextu*. Brno, Moravské zemské muzeum 2010, s. 31–48.

⁵ HAVLÍKOVÁ, L.: *Cesty ikon. Madona svatotomská a Jan Jindřich, Karel IV., Štěpán Dušan a Ioannes V. Palaiologos*. In: Čihalík, M. – Suchánek, P.: (edd.): *Stříbrný oltář. Sborník příspěvků přednesených na konferenci konané v kapitulní síni Augustiniánského kláštera na Starém Brně 21. října 2010*. Brno, NPÚ a Jihomoravský kraj 2011, s. 37–73.

⁶ Správnost a užitečnost poutních aktivit podpořili církevní otcové na XXV. zasedání Tridentského koncilu, kde byla věnována pozornost otázkám vzývání a úcty ke svatým, uctívání milostných obrazů a soch. ROYT, J.: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha, Karolinum 1999, s. 9–27. Zde byl také přesněji vymezen smysl a cíl poutí. Dále srovnej: KADLEC, J.: *K čtyřstému výročí svolání Tridentského sněmu*. Zvláštní otisk z časopisu katolického duchovenstva, roč. 1945. Praha 1945, s. 21–22; JORDÁNSKÝ A.: *Krátký opis milostivých obrazoch blahoslavenej Panni Marie Matki Božej, které v Kráľovstve Uherském a v patricích k Němu částkách a krajnách verejne sa ctá*. Pre-spurk 1839, s. 1 nebo ROYT, J.: *Mariánská zahrada*. Kašperské hory, Muzeum Šumavy 2000.

⁷ Srv. PETRÁŇ, J.: *Dějiny hmotné kultury II (2). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha 1997, s. 630–715.

⁸ Srv. MIHOLA, J.: *Barokní poutnictví na Moravě*. In: Mihola, J. (ed.): *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích v Evropském kontextu*. Brno, Moravské zemské muzeum 2010, s. 49–82. HANZAL, J.: *Mariánský kult v Čechách*. In: *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 17–27.

poru nebo záchranu v rozličných těžkých situacích. Své díkuvzdání dávali najevo všestrannou podporou šíření mariánského kultu (obnovou a výstavbou poutních chrámů a kaplí, uvedením a podporou řeholníků na tato místa apod.).⁹ Heslo „Sancta Maria“ nechybělo na zástavách katolických armád v rozhodujících střetnutích, okázalými mariánskými ctiteli se stali habsburští císařové a další přední osobnosti vídeňského dvora. Velmi významným momentem pro růst mariánské úcty na Moravě i v sousedních zemích byl fakt, že se jeho hlavními protagonisty staly nové církevní řády. Jejich činnost, vycházející z ustanovení Tridentského sněmu, byla pro rozvoj barokních poutí klíčová.¹⁰ Platilo to hlavně pro období, než se reformací značně poznamenaná církevní správa, jejímž hlavním problémem byl nedostatek kněží, zkonsolidovala. Aktivitu i úspěchy církevních řádů na poutních místech prohlubovala rychle se šířící náboženská bratrstva, mariánské družiny apod.¹¹ Role Panny Marie jako pomocnice a ochránkyně byla velmi dobře patrná v těžkých dobách válek a vpádů, které se v průběhu 17. a 18. století Moravy dotkly. Přes okřídlené „Inter arma silent musae“ docházelo na Moravě i v době třicetileté války k barokním přestavbám mariánských poutních kostelů, k rozšiřování poutních areálů a k výstavbě kaplí. Dramatické události s sebou přinášely nové zázraky. Výsledkem bylo nezřídka kromě obnovení věhlasu středověké poutní tradice její doplnění o nové příběhy, které se staly základem pro rozvoj barokní poutní tradice.¹² Zvláštní postavení mezi množstvím milostných obrazů, sošek a reliéfů si i v barokní době udržela paládia. Kult Panny Marie jako zemské patronky lze dobře srovnávat se všemi sousedními zeměmi. Souběžně s mariánskou poutní tradicí se na Moravě rozvíjela úcta k Nejsvětější Trojici i k některým světcům. Nejpočetnější zastoupení mezi nimi měla poutní místa zasvěcená svatě Anně.¹³ Další zasvěcení byla jen zlomkem počtu mariánských poutních kostelů a kaplí.

Jestliže nám do problematiky středověké poutní tradice na Moravě dovolují zachované prameny nahlédnout jen částečně, pro barokní období je charakteristické, že rozvoj poutní aktivity zároveň doprovází zájem historiků, teologů, nejčastěji působících v kláštorech. Hojně využívaným podkladem k problematice barokní mariánské poutní tradice jsou společně s pamětními knihami, knihami zázraků a dalšími archivními materiály také tištěné prameny, vztahující se nejčastěji k jednotlivým nejvýznamnějším poutním místům. Kromě vlastní historie těchto míst, včetně nezbytných zakladatelských legend, popisu svatyně nebo celého areálu a nej-různějších modliteb a návodů k projevům úcty, obsahují některé z nich rovněž přehled dalších vybraných významných poutních cílů. To dokládá skutečnost, že poutní dění neprobíhalo izolovaně, nýbrž jeho charakteristickým rysem byla komunikace probíhající v rámci regionu i přes hranice.¹⁴

⁹ K známým příkladům náleží Maxmilián z Lichtenštejna, zakladatel nového raně barokního poutního kostela na Vranově u Brna nebo maršál Raduit de Souches, obránce Brna, konvertita, který na svém panství založil poutní kapli k úctě Panny Marie de Foi v Hlubokých Mašůvkách. MZA, fond E 57 Premonstráti Louka, inv. č. 437, sign. C 12.

¹⁰ Srv. ČORNEJOVÁ, I. (ed.): *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. Praha, Univerzita Karlova 2003, dále *Almanach mariánský*. Praha 1905, s. 204–230. Zde jsou uvedeny řády, které se obzvláště věnovaly mariánské úctě, chybí však ty řády, které byly zásadně postiženy rušením klášterů za josefínských reforem (např. cisterciáci, pauláni).

¹¹ MAŇAS, V.: *Náboženská bratrstva a poutnictví na Moravě v raném novověku*. In: Mañas, V. – Orlita, Z. – Potůčková, M. (edd.): *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*. Olomouc 2010, s. 20–28.

¹² Příkladem je Vranov u Brna. Srv. TALBERT, F.: *Vranovium seu Aula virginis*. Vienna 1652; *Aula Dominae Wranowii*, Brünn 1740; Keř hořící nezhořelý, tj. krátký výtah podivného nalezení a v ohni zachování obrazu Panny a Matky Boží na Vranově, Brno 1756. Z těchto starých tisků vychází i novější práce, např. LUDVÍKOVÁ, M. (ed.): *Poutní místo Vranov*. Brno 1995 aj.

¹³ ŠORM, A.: *Svatá Anna v lidové úctě v Čechách a na Moravě*. Praha 1936.

¹⁴ *Wallfahrt kennt keine Grenzen*. Katalog der Ausstellung in Bayerischen Nationalmuseum München, München 1984.

Za první tištěný pramen věnovaný konkrétnímu předmětu mariánské úcty na Moravě je považována práce P. Basilia Carpineta, převora brněnského augustiniánského kláštera sv. Tomáše a Panny Marie. Řeholník italského původu v ní oslavil nejvýznamnější a nejuctívanější památku svého kláštera.¹⁵ Přestože zvláštní pozornost mariánské úctě nalezneme u většiny řeholních institucí této doby, můžeme konstatovat (alespoň podle dostupné produkce), že na literárně-historickém poli byli mimořádně činní především jezuité, augustiniáni – poustevníci, premonstráti a pauláni. Autory těchto historických, často zároveň náboženských prací, byli všestranně vzdělaní muži. Většinou se jednalo o klášterní archiváře, knihovníky, kronikáře, znalce teologie i historie, kteří měli k této problematice i materiálům blízko. Základní díla, využívaná dnes jako tištěné prameny k dějinám barokní poutní tradice na Moravě, vznikla většinou v průběhu 17. století. Nejvýznamnější moravská poutní místa neopomíjí ani proslulá monumentální práce jezuitu Wilhelma Gummpenberga *Atlas Marianus...*, vydaná postupně v několika jazykových mutacích, částečně i česky. Mezi velkým počtem mariánských poutních míst celého světa je moravských zastoupeno osm.¹⁶ Zhruba ve stejné době vydal český jezuita, historik a vlastenec Bohuslav Alois Balbín knihu *Diva Turzanensis* oslavující starobyloou milostnou mariánskou sošku uctívanou na oltáři v Brně–Tuřanech.¹⁷ Její součástí je krátké pojednání o celkem třiceti šesti poutních místech Čech, Moravy a Slezska. Následují práce Audolí Křtinské nejsvětější rodičky Boží Panny Marie F. D. Doležala, dále *Mons Praemonstratus...*, v 18. století přibyla anonymní práce *Aula Dominae Wranowii...*, vydaná u příležitosti pětistého výročí vzniku poutní tradice na Vranově u Brna (1740). Ačkoliv jádrem uvedených prací jsou historická pojednání k vybranému slavnému poutnímu místu Moravy, obsahují také kapitoly stručně pojednávající o vývoji mariánské úcty nebo nabízí alespoň její základní místopis. Je zřejmé, že autoři práce svých předchůdců většinou znali a patrně je i využívali ke kompilaci. Proto jsou mezi těmito místopisy mariánské úcty jen malé rozdíly, podobně jako v úvodních pojednáních k těmto kapitolám.¹⁸ Tyto stručné „mariánské atlasy“ do jisté míry potvrzují významnost a návštěvnost poutních míst.¹⁹ Zlatý věk barokní poutní tradice uzavírá na Moravě, podobně jako v dalších částech habsburské monarchie, nástup osvícenského absolutismu. Za josefinismu dřívější věhlas některých poutních míst uhasl docela, u jiných se po dočasném oslabení poutního ruchu návštěvnost začala zvyšovat, avšak velkoleposti barokních poutí a procesí a počtu jejich účastníků se jen přiblížily.

Mariánská poutní tradice v 18. století úzce navazuje na předchozí století. Můžeme konstatovat, že v první polovině osmnáctého století barokní slavnosti, kam patří i poutě, vrcholí.

¹⁵ CARPINETO, B.: *Historia Imaginis Gloriosissimae Virginis Mariae a Divo Luco depictae quae habetur Brunae*. Brunae 1607.

¹⁶ Jedná se o následující milostné mariánské sošky nebo obrazy: P.M. Tuřanská, P.M. Křtinská, P.M. Vranovská, Černá madona Svatotomská u augustiniánů v Brně, P.M. Sněžná u jezuitů v Brně, P.M. Svatokopecká, loretánská P.M. Mikulovská, P.M. Žarošická. Srv. ROYT, J.: *Křesťanská pout' po barokních Čechách*. Český lid, roč. 79, 1992, č. 4, s. 336.

¹⁷ Balbínova slavná práce se jako jedna z mála latinsky nebo německy vydaných tisků dočkala současného překladu do českého jazyka: *Tuřanská Madona, neboli, Historie původu a zázraků veliké matky Boha i lidí Marie, jejíž ctihodná socha, nalezená v trní blízko Brna, označená nebeským světlem, je velkými zástupy lidí uctívána, nyní poprvé důst. p. Bohuslavem Aloisem Balbínem z Tovaryšstva Ježíšova sepsaná léta 1658 s povolením představených*. Brno, Facta Medica 2010.

¹⁸ Podrobněji MIHOLA, J.: c.d., s. 68.

¹⁹ Problémem u těchto srovnání je fakt, že ne všechny práce se zaměřují pouze na moravský prostor, takže dochází k různým mírám selekce počtu moravských poutních míst. Trvale jsou v pramenech 17. i 18. století připomínány: Sv. Tomáš v Brně, Tuřany, Vranov u Brna, Křtiny, Mikulov, Sv. Kopeček u Olomouce, Žarošice, Líšeň, Koryčany, v 18. století k nim přibývají další vybudovaná nebo přestavěná místa, např. Sv. Hostýn.

Mnohá význačná poutní místa prožívají kulatá jubilea své existence (počítaná od zakladatelské legendy spadající do středověku), další slavná poutní místa na mapách Moravy přibývají.²⁰ V poslední třetině tohoto století se však poutní místa, poutě a procesí dostávají společně s kláštery a řeholníky, se kterými byly v mnoha případech těsně propojeny, pod kontrolu. Rok 1771 kdy se sláva barokních poutí stává pomalu minulostí, je užitečný pro dnešního badatele, neboť mu nabízí nejpřesnější seznamy živých poutních míst, počty příchozích poutníků apod.²¹ Fenomén barokní (mariánské) poutní tradice na Moravě se v soudobé historiografii dočkal zpracování především v obecnějších rovinách, dílčím způsobem také v rámci prací pojednávajících především o území Čech, případně dalších sousedních zemí. Dějiny jednotlivých poutních míst, v některých případech společně s dějinami kláštera řádu, který na tomto místě působil, jsou postupně zpracovávány v rámci regionální historie. V rámci studia dějin každodennosti byla větší pozornost věnována problematice barokní slavnosti.²²

Atlas Marianus Marchionatus Moraviae představuje zajímavý a nepochybně přínosný materiál k problematice mariánské poutní tradice na Moravě v 18. století.²³ Je zřetelně zaměřený na zevrubný popis milostných mariánských soch, obrazů a zázračných událostí s nimi spojených. Jednotlivé kapitoly upřednostňují příběh před suchou faktografií, aniž by však chyběla základní datace a jména osobností, které jsou se zachyceným dějem spjaty. Autor svým podrobným výkladem původu poutní tradice u všech zpracovaných míst nabízí čtenáři možnost pohledu do dob daleko starších, neboť většina míst obsažených v jeho atlase má své kořeny daleko hlouběji než v 18. století. Autorem Mariánského atlasu je augustinián - poustevník P. Alipio Czermak z brněnského kláštera u kostela sv. Tomáše a Panny Marie.²⁴ Nebyl prvním, ani posledním členem svého řádu, který se ve své práci podrobněji věnoval mariánské uctě a poutní tradici.²⁵ Rodák z Tišnova, působil před svým pobytem a činností v Brně jako převor sesterského kláštera a tehdy také mariánského poutního místa v Jevíčku. V brněnském klášteře zastával funkci knihovníka, takže měl k pracím svých předchůdců, včetně kolegů z jiných řádů, kteří se zabývali stejnou problematikou, blízko, stejně jako k historii samé. Čermákův rukopis není přesně datován, ale je zřejmé, že vznikl kolem poloviny 18. století. Přibližuje totiž mariánské svatyně, které svou výstavbou, přestavbou, případně rozkvětem barokní poutní tradice spadají do 18. století, např. Sloup v Moravském Krasu, Přibyslavice, Lechovice, Kostelní Vydří. Důležitým vodítkem pro upřesnění stáří rukopisu jsou také životopisná data autora. Ten roku 1763 v Brně jako třiašedesátiletý zemřel.²⁶ Mariánský atlas

²⁰ Keř hořící nezhořelý. Brno 1756, s. 22–29.

²¹ BZDILOVÁ, J.: *Consignatio Processionum ex Decanatus Parochii in Marchionatus Moravia existentibus annue Duci Solitarum a další prameny ve fondu olomoucké arcibiskupské konzistoře*. In: Staré stezky. Poutní cesty. Brno, Památkový ústav 1999, s. 21–25.

²² VÁLKA, J.: *Morava renesance, reformace a baroka*. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1995; ROYT, J.: *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha, Univerzita Karlova 1999; ŠTAJNOCHR, V.: *Panna Maria Divotvůrkyně*. Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum 2000; KALISTA, Z.: *Česká barokní pout'*. Žďár nad Sázavou 2001.

²³ Není uveden nebo citován v základních pracích, ani v regionální literatuře, encyklopediích poutních míst, kromě prací autora tohoto článku.

²⁴ Moravský zemský archiv, fond E 4 (augustiniáni Brno), JANETSCHEK, Clemens de Elpidio: *Necrologia patrum et fratrum Ordinis Eremitarum calceat S. Augustini in Vicariatu Moraviae ab anno 1363–1888 defunctorum*, Brunae 1894, s. 30 uvádí: P. Alipius Čermak, Tišnoviensis, prior et supprior Gevicii, sacrista et bibliothecarius, Brunae obiit 3. Oct. 1763, aet 63, rel. 46.

²⁵ CZUPPA, Hyacint: *Untschätzbares Mährisches Kleynod Maria*. Im ihrer Wunderthätigen Gnaden-Bildnuss. Brno 1736, v 19. století se dějinám řádu včetně poutní tradice věnoval Clement Janetschek.

²⁶ Moravský zemský archiv, fond E 4 (augustiniáni Brno), JANETSCHEK, Clemens de Elpidio: *Necrologia patrum et fratrum Ordinis Eremitarum calceat S. Augustini in Vicariatu Moraviae ab anno 1363–1888 defunctorum*, Brunae 1894, s. 30 uvádí: P. Alipius Čermak, Tišnoviensis, prior et supprior Gevicii, sacrista et bibliothecarius, Brunae obiit 3. Oct. 1763, aet 63, rel. 46.

Markrabství moravského není zcela původní prací, co se týká historického obsahu.²⁷ Rozsah věnovaný výkladu původu a zázraků milostných soch a obrazů je však ve srovnání s pracemi tohoto typu nadprůměrný. V celkem jednatřiceti kapitolách jsou přiblíženy téměř rovným dílem milostné sochy a milostné obrazy Panny Marie, dvacet sedm z nich je doplněno dobovým černobílým poutním obrázkem (perokresbou, mědirytinou, litografií).²⁸ Práce je ojedinelá svým jednoznačným geografickým vymezením sledovaných poutních míst na prostor Markrabství moravského. V rozsáhlejší předmluvě, prokládané latinskými citáty²⁹, se autor pokusil o jednoduché typologické rozdělení poutních míst podle toho, jaká místa v krajině Maria svojí přítomností, zjevením nebo zásahem posvětila. Zvláštní skupinky tvoří poutní místa vzniklá se na horách nebo kopcích (Svatý Kopeček, Vranov u Brna), v údolích (Křtiny, Sloup), na poli uprostřed obilí (Tuřany), mezi vinicemi (Žarošice), ve městech (Brno, Jihlava), v přísných kláštřích, připomínajících pouštní samotu (kartouza v Králově Poli).³⁰ Již v předmluvě v sobě autor nezapřel moravského vlastence a mariánského ctitele, i když některé jeho úvahy a dedukce jsou nesprávné a nepodložitelné.³¹ Na vlastním obsahu je sympatické, že vedle věhlasných poutních míst jako jsou Tuřany, Žarošice, Vranov a Křtiny, ke kterým se mnoho nového nedozvíme, nezůstaly opomenuty milostné obrazy a sošky z poutních míst regionálního významu, dnes mnohdy pozapomenutých. Celkový počet mariánských poutních míst zachycených v rukopise měl být nepochybně větší. Svědčí o tom částečně připravené prázdné stránky, podobně jako příslib samotného názvu díla. V dokončení původního záměru však autorovi pravděpodobně zabránila smrt.

Pořadí přiblížených milostných sošek nebo obrazů nevychází z nějakého jednoznačného klíče (částečně je snad ovlivněno starobylostí a věhlasem uctívané sochy nebo obrazu). Logicky autor začíná přiblížením historie obrazu, před kterým se v době psaní rukopisu sám modlival a kterému tradice přisoudila jedno z nejčelnějších míst v rámci mariánského kultu na Moravě vůbec. S podivuhodnými událostmi a zázraky spjaté milostné sochy a obrazy, nacházející se v interiérech konventních chrámů augustiniánů - poustevníků na Moravě jsou v rukopise uvedeny celkem tři. Zmíněný deskový obraz Černé madony svatotomské – Palladium Moravy, dále vzácná, na bočním oltáři umístěná Pieta patřící téměř chrámu a milostná socha Panny Marie, uctívána v konventním chrámu jevičského kláštera, ke které měl autor rovněž osobní vztah. Přesto, že Mariánský atlas Alipia Czerbaka není počtem uvedených mariánských poutních míst vyčerpávající ani pro století, ve kterém vznikla, můžeme z nabídnutého obsahu vyvodit několik závěrů. Je zřejmé, že autorovým cílem (při předpokládané selekci z velkého počtu poutních míst) nebyl jednoduchý, z hlediska věhlasu či návštěvnosti hierarchicky uspořádaný soupis. Autor upřednostnil důsledný popis zakladatelské legendy, případně dalších zázračných událostí, podrobný a barvitý popis milostné sošky nebo obrazu před detaily

²⁷ Např. v XXIX. kapitole cituje Gumpfenbergův Mariánský atlas.

²⁸ Kapitoly jsou řazeny v tomto pořadí: Sv. Tomáš v Brně, Žarošice, Tuřany, Vranov, Křtiny, Sv. Kopeček u Olomouce, Dub na Moravě, Rychnov na Moravě, Sv. Tomáš v Brně – Panna Maria Bolestná, Jevíčko, Jezuité v Brně, Dominikáni ve Znojmě, Sv. Jakub v Jihlavě, Příbyslavice, Telč, Pavlíni v Moravském Krumlově, Lechovice, Královo Pole, Sloup, Líšeň, Koryčany, Jívová, Mikulov, Provodov, Štípa, Hostýn, Zašová, Dominikáni (sv. Michal) v Olomouci, Strážek, Montserrat u Cizkrajova, Kostelní Vydří. Poutní obrázek (mědirytina) chybí pouze v pojednáních o Žarošicích, Rychnově na Moravě, Sloupu a Jívové.

²⁹ Jedná se o výroky Bernarda z Clairvaux a dalších mariánských ctitelů, výroky z Nového Zákona apod. Obsahují je rovněž jednotlivé kapitoly.

³⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, Vorrede, fol. 6–7. podobně jako dříve F. D. DOLEŽAL: Audolí Křtinské nsvětější rodičky Boží Panny Marie, Litomyšl 1665.

³¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, Vorrede, fol 5. Autor zde tvrdí, že už samotný název Morava vychází z Mariina jména.

historického rámce s jeho širšími vazbami. Z hlediska dějinného vývoje poutní tradice na Moravě je však rukopis zajímavý a cenný tím, že obsahuje také několik poutních míst, jejichž barokní věhlas zcela končí v období josefinismu, a která v obsazích pozdějších prací a přehledů o poutních místech nesou již přívrstev bývalá nebo jsou vynechána zcela.³² Pozoruhodná je rovněž skutečnost, že Atlas Marianus obsahuje také celkem čtyři místa mariánské úcty, která v žádných dalších dobových pramenech ani novější literatuře jako poutní místa připomínána nejsou. Jedná se o dominikánský chrám sv. Michala v Olomouci (milostný obraz), o konventní chrám pavlínů v Moravském Krumlově, zasvěcený sv. Bartoloměji (milostný obraz), o kartuziánský chrám Nejsvětější Trojice v Králově Poli u Brna (dnes součást Brna), a o farní kostel sv. Šimona a Judy ve Strážku, náležející tehdy panství Moravec na Vysočině.³³ Otázkou zůstává absence některých věhlasných poutních míst, kde poutě k Panně Marii nebyly jediným cílem přicházejících poutníků. Překvapující je zejména vynechání Velehradu (i přes dominantní postavení cyrilometodějské tradici) a Rajhradu. Není připomenuta ani kaple Panny Marie Pomocné vybudovaná v Brtnici, zatímco blízké Příbyslavice nebo Jihlava nechybí.³⁴ Snad by se společně s dalšími mariánskými poutními chrámy svého zařazení dočkaly, kdyby byl rukopis dokončen.

Atlas Marianus je také významným dokladem úlohy a zapojení jednotlivých řeholních institucí do poutního ruchu. U více než poloviny zmíněných památných mariánských míst autor již v rozšířeném názvu kapitoly připomíná klášter nebo kolej řeholníků (jezuitů, dominikánů, paulánů, kapucínů, kartuziánů, augustiniánů, premonstrátů), kteří na tomto místě přicházejícím poutníkům nabízel duchovní služby a vytvářeli nezbytné zázemí. Řeholníci a příslušníci nejrůznějších bratrstev přicházející na poutě a v rámci procesí jsou připomínáni i v případě poutních míst nacházejících se pod světskou duchovní správou.

Vzhledem k uvedeným nebo alespoň naznačeným skutečnostem je možné závěrem konstatovat, že rukopisné dílo P. Alipia Czermaka nepochybně obohacuje spektrum pramenů k problematice (mariánské) náboženské poutní tradice na Moravě 18. století. Zároveň je dokladem silného vlasteneckého cítění řeholníka moravského původu a jeho hluboké úcty k moravské Divotvůrkyni. Rukopis přibližuje umělecky cenná díla, z nichž některá představují spojnicí středověké a barokní poutní tradice a která se po právu těší také obdivu a úctě dnešního poutníka. Atlas Marianus má svůj význam také jako pramen k regionálním dějinám poutních míst, kterým byla dosud věnována jen malá nebo žádná pozornost.

³² Např. Jevíčko. O jeho věhlasu vypovídá Soupis zázraků v kapli Panny Marie v Jevíčku (německy psaný), uložený v MZA Brno, fond E4, sign.51/9. Na rozdíl od jiných míst zde slavná poutní tradice končí se zrušením augustiniánského kláštera. Dosud poslední práce, která obsahuje kapitolu o zaniklé poutní tradici se stručným přehledem těchto míst: OBRDLÍK, K.: *Poutní tradice na Moravě*. Olomouc 1972 (skripta, II. díl), s. 44–57.

³³ Literatura k dějinám bývalého kartuziánského kláštera v Brně, bývalému dominikánskému chrámu sv. Michala v Olomouci, podobně jako k bývalému klášteru pavlínů v Moravském Krumlově poutní tradici těchto míst nepřipomíná, pouze milostné obrazy nebo sochy v rámci popisu interiéru chrámu; na těchto místech jsou i dnes.

³⁴ Kaple Panny Marie Pomocnice uvádějí ve výčtu slavných mariánských míst F. D. Doležal, c.d., Mons Praemonstratus i Aula Dominae Wranowii.

PŘÍLOHY³⁵**Příloha 1: Pieta, (bývalý augustiniánský) kostel sv. Tomáše a Panny Marie v Brně****O původu milostiplně uctívaného obrazu bolestné Matky Boží Marie v markraběcím klášteře sv. Tomáše v Brně u otců Augustiniánů poustevníků³⁶**

Jeden mládenec v královském městě Brně, který zvláště uctíval matku Boží Pannu Marii, dal se na umění sochařské, aby mohl za svého života ve zbožnosti vytesat obraz Panny Marie. Po půl roce svého učení se naskytla příležitost, že mohl denně na krátký čas sestoupit do sklepa, kde našel krásný kus kamene, ze kterého vytesal právě tuto mariánskou sochu bolestné Matky Boží, a tak tedy za půl roku zhotovil první umělecké dílo svého učení. Když však jednou mistr sestoupil do sklepa, aby nechal zmíněný kámen ze sklepa vyzvednout k opravování, tu uviděl v největším údivu již zhotovený půvabný obraz ženy – bolestné Matky Boží Marie, a když slyšel, že tím umělcem, který jej zhotovil, je jeho vlastní učeň, vypíchl mu ze závidění úplně obě oči. Ubohý hoch, kterého předtím láska a zbožnost k Marii pohnula k takovému učení a práci, utekl se z vnitřního popudu a důvěry k jím samým zhotovenému vyobrazení, k soše Panny Marie, kde posléze opět nabyl světlo obou svých vypíchnutých očí.

Tato socha se zázračným účinkem byla pak následně přenesena k většímu uctívání do kostela sv. Tomáše otců Augustiniánů poustevníků, a tam uctívána. Zde také tři týdny před švédským obležením královského města Brna jeden zbožný kněz slyšel po třikrát bolestné vzdechy a křik. Bezpochyby měl tím být naznačen politováníhodný případ obležení. Když pak měla být svatá socha přemístěna do jiného kostela, nemohlo jí deset silných mužů pohnout z místa, kde pak naproti tomu později z našinců 8 osob ji zcela lehce zvedlo a přeneslo na dnešní místo a oltář, kde je potom po více než 200 roků od mnohých jako zázraky konající uctívána.

Ctění od těch dob, kam se uchylují nejen všichni bídni a utiskovaní lidé, aby našli světlo svých nemocných očí a zdraví pro svá nedostatečná těla, ale spíše ještě všichni poblouzení hříšníci, aby zde našli uhaslé světlo milosti a útočiště pro své duše.

Abyste rozmnožil zbožnost a uctívání této svaté mariánské sochy, jeho papežská svatost Benedikt XIII. poskytl všem těm, kteří se po všechny pátky roku zúčastní modlitby Loretánských litaní u této sochy, 100 dnů odpustků.

³⁵ Některé kapitoly Mariánského atlasu A. Czermaka autor tohoto článku již dílčím způsobem zpracoval a publikoval. Např. MIHOLA, J.: *Kostelíček Panny Marie Pomocné v Líšni v zrcadle barokního pramene*. In: Moravy nebylo a Líšeň už tu byla. (Ed. P. Krafl). Brno, MČ Brno-Líšeň 2012, s. 27–32.

³⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol: 53.

³⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol 54.

Obrázek 1: Poutní obrázek (mědirytina, 18. století). Pietta uctívaná v kostele sv. Tomáše a Panny Marie u něž sídlili až do roku 1783 brněnští augustiniáni.³⁷

Příloha 2: Kostel Nanebevzetí Panny Marie u jezuitů v Brně**O milostiplném mariánském obrazu v noviciátě Tovaryšstva Ježíšova v Brně³⁸**

Když byl třetím generálním představeným Tovaryšstva Ježíšova svatý František Borgias, tehdy dosáhl od tehdejšího římského papeže zvláštní milosti, že smí nechat omalovat milostný obraz v římském kostele Santa Maria Maggiore, který je nepochybným dílem svatého evangelisty Lukáše, tímto prostřednictvím pak bylo zhotoveno hned několik kopií: mezi nimi zmíněný svatý František byl také jedním z prvních omalovaných obrazů, který byl pak poslán do Brna, do noviciátu koleje Tovaryšstva Ježíšova jejich novicům pro útěchu, kde je dosud uchovávan ve zvláštní úctě. Vedle jiných milostí tak nejblaženější Panna skrze tento obraz a při tomto milostivém obrazu propůjčila rozjímajícím a zbožně prosícím následující památku a nej-pamětihodnější milost:

Když Thomas Luthrig vykonával v brněnské koleji svůj noviciát, byla jedna jeho paže strážena úbytými (souchotinami) takovou měrou, že byl v nebezpečí stát se ubohým mrzákem, a následně by musel být z noviciátu opět propuštěn, a on pak v této nejkrajnější nouzi se zavázal sloužit tomuto mariánskému obrazu, a poručil do ochrany nejblaženější Panně svoji velkou, nej-naléhavější prosbu: A hle, zázrak. Nemoc, která je lékaři a chirurgy považována za nevyhléditelnou, musela posléze ustoupit, a on nejen že sám zůstal ve společenství, nýbrž potom také až do svého konce vedl velmi zbožný a matce Boží milý život. Ó, jakou pravdu pravil svatý Petrus Damiani: Optima spes est apud Mariam habere confirgium: Nejlepší nadějí je uchýlit se k Marii, která u Boha může všechno vyprosit.

³⁸ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 61.

³⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 60.

Obrázek 2: Poutní obrázek (mědirytina, 18. století). Milostný obraz Panny Marie uctíváný v Brně u jezuitů.³⁹

Příloha 3: Brno-Tuřany

Zázračná socha blahoslavené P. Marie Tuřanské⁴⁰ O původu prastaré divotvorné sochy Panny Marie v Tuřanech u Brna

O původu této prastaré milostiplné mariánské sochy sice nemáme jistotu, ale máme tuto zprávu: Jeho Vysokoknížecí Eminence a biskup olomoucký František kardinál z Dietrichsteina podle záznamů z prastarých spisů, hrobů a památníků považuje za jisté, a také to sám prohlásil při svém kázání v Tuřanech, že tento milostivý tuřanský obraz byl přinesen za časů svatých moravských apoštolů Cyrila a Metoděje, kteří na Moravu přišli kolem roku 856⁴¹ a byl těmito světci předán novému křesťanskému národu k zbožnému uctívání. Potom však bylo Moravské království zpustošeno válečnými vřavami, a z rozsáhlého a rozlehlého království se stalo dosti omezené malé markrabství, délky 25 a šířky 22 německých mil.

Tu byla tato milostiplná socha snad od zbožného křesťana, dokonce možná i božími anděly schována do trnitého keře, až do té doby, kdy se Bohu zlíbí toto dílo nádherným zázrakem zveřejnit a oslavit. Tak se konečně také stalo kolem roku Kristova 1050, tak bylo zjeveno a to následovně:

Chudý, bohobojný sedlák jménem Horák šel právě z práce domů do Chrlic, obce vzdálené krátkou milí od města Brna a malou čtvrt milí od Tuřan. Když přišel k tomu místu, kde dnes stojí tuřanský kostel, tu si všiml, když se již začínalo stmívat, na cestě v trnovém keři neobvyklého světla, aniž by praskal oheň, světla bez kouře a plamenů. Když jeho oči uviděly takový zázrak, šel blíže, a tu našel v tomto hořícím trnovém keři obraz Panny Marie, vypracovaný velmi láskyplně ze dřeva; ten dobrý muž ho vytáhl, a aniž přemýšlel, jak se tam dostal, vzal ho jako nalezené zboží s sebou do Chrlic, do své selské chýše, kde ho uctil se svými ve zbožnosti z celého srdce. Pak ho uložil k nočnímu odpočinku.

Druhého dne však svatý obraz nebyl k nalezení, v noci se pak bez jakéhokoliv lidského přičinění ocitl opět ve známém trnovém keři, tam, kde ho sedlák našel. Odněs ho tedy opět do svého domu, schoval ho lépe než před tím, ale obraz ještě téže noci opět zmizel do známého trnitého keře. Sedlák se tím však nedal odstrašit, a protože nyní jistě věděl, kde je to pravé místo, dobře je znal, pospíšil tam a odnesl si zázračný obraz potřetí domů; tato naivní, urputná stálost se nejsvětější Panně velmi zalíbila. V Chrlicích také velmi vzrostla mariánská úcta, zvláště když došlo k mnoha zázrakům, a obyvatelé se rozhodli postavit jí kostel, aby tuto zázračnou sochu mohli lépe uctívat. Nemeškali a začali svážet k tomu potřebný materiál, i založili základy. Boží rodička však nechtěla být na žádném jiném vhodném místě než ve svém trnovém keři. Všechno, co se ke stavbě kostela navozilo za dne, to za noci boží mocí bylo přeneseno ke zmíněnému keři, z čehož konečně chrličtí poznali boží vůli, a to, že si Matka boží právě toto místo zvolila za své sídlo; rozhodli se jednomyslně, že tam postaví kostel, a oltář zřídí na tom místě, kde byl v keři z trní jasně zářící obraz Matky boží nalezen. Zde také až do našich časů svítí mnohými zázračnými milostmi a je uctíván.

Poté ale roku 1642 vpadl na Moravu Švéd a opravdu zabral Olomouc, tu tehdejší tuřanský pan farář Petrusius, podle děkanátu příslušející k sv. Petru a Pavlu v Brně na Petrově, tento

⁴⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 23–26.

⁴¹ Uvedené datum je chybné, správná datace příchodu Konstantina a Metoděje se váže k roku 863 nebo 864. Nepřesná datace významných událostí není mezi písemnými prameny raného novověku zdaleka výjimečná.

⁴² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 22.

Obrázek 3: Poutní obrázek (mědirytina, 18. století) znázorňující Matku Boží v Trní v Brně-Tuřanech.⁴²

poklad milostí, svatý obraz, aby mu od těchto švédských kacířů žádné nebezpečí nehrozilo, svěřil ctihodnému klášteru panen třetího řádu sv. Františka u sv. Josefa, kde dříve bývalo brněnské předměstí. Avšak zanedlouho potom nepřítel přitáhl k Brnu, brněnské předměstí a s ním i tento kostel sv. Josefa, včetně kláštera panen byl obránci stržen a poté od Švédů zcela zrušeno. Zbožné panny z kláštera spolu s milostným obrazem, který více jak 600 let v Tuřanech přebýval, unikly do vídeňského Nového Města. Během svého úniku a v novém útočišti zbožné klášterní panny dostatečně poznaly a užívaly milosti Milostné Matky, nemluvě o tom, že ve věcech obecných a společných našly u tohoto milostivého trůnu vždy pomoc, ochranu a útěchu. Děkující Marii připsaly také její ochraně šťastné cestování tam i zpět, že je ve všech nebezpečích milostivě ochránila, a při pobytu tam z otcovské prozřetelnosti Boží byly živeny.

Když nyní byl koncem roku 1648 uzavřen mír a následně také uskutečněn, tu se zmíněné Panny opět navrátily s milostí bohatým pokladem do Brna. Nenašly tu však svůj bezpečný domov. Co teď? Péči a řízením tuřanského pana faráře Matěje Petrasia byl milostný obraz s malým procesím přenesen do kostela Tovaryšstva Ježíšova, kde pak byl po nějaký čas uctíván a uchováván, což se neobešlo bez velkých milostí, kterých se dostalo zbožnému lidu. Až byl kacířskými Švédy zrušený tuřanský kostel opět opraven, ba o polovinu zvětšen, pak Milostiplná Paní vtáhla s významným procesím za doprovodu osob všech stavů i duchovních řádů a bratrstev z Brna slavnostním průvodem do své staré rezidence Tuřany a nastoupila na svůj dřívější trůn, odkud svým mariánským dětem s mateřskou péčí udílí stále velké milosti a zázračná dobrodiní. Mezi všemi jinými velkými milostmi a dobrodiními však, která kdy milostivá boží dlaň udělila na přímluvu nejblahoslavenější Panny Marie u své tuřanské milostné sochy zbožnému lidu, zajisté první místo obdrží ono dvojnásobné, pamětihodné dobrodiní, které Maria, Matka Milosrdenství dobrosrdečně získala od Boha našeho Pána pro tuřanské usedlíky. Po všechna ta staletí, co Milostiplná Matka vládne v Tuřanech, po tak dlouhou dobu žádné kacířské býlí, ať už by se nazývalo jakkoliv, tam nevzklíčilo, tím méně se tu zahnízdilo, nýbrž od začátku, od šťastně blaženého Mariina přibytí tu bez přestání překrásně kvete právě římskokatolické náboženství a vydává tisícínásobné plody božské úcty a zbožné slávy.

Neměně také při nyní již častých nápirech morové nákazy na Markrabství moravské nebyla, díky mariánské ochraně, nikdy dotčena tuřanská půda, co však je ještě podivuhodnější, že ač z mnoha podezřelých obcí sem přicházeli mnozí lidé touto jedovatou nemocí nakažení, aby se poručili do ochrany Matky boží na život i na smrt, přece se nenakazili ani jejich duchovní pastýři ve zpovědnicích, ani na nikom jiném nic jedovatého neulpělo.

Co se týká zbožnosti, slavila se zprvu jen všeobecná pouť v den titulárního svátku Zvěstování Panny Marie, poté další neděle po Velikonocích a konečně na svátek sv. Bartoloměje proto, že množství národa, které se seběhlo, mělo příliš málo místa, jeho Vysokoknížecí Milost Karel z Liechtensteina, biskup v Olomouci, dostal od Jeho papežské svatosti Klementa X. tu milost, že byly v průběhu celého léta stanoveny neděle a různé svátky pro každou jednotlivou obec a mimořádné osoby tohoto biskupství, tyto pak ve stanovený den přijely s procesím do Tuřan na pouť a jednu v roce získaly úplné odpustky. Ti však, kterým se v jejich stanovený den vyskytla překážka, se mohou v jiný stanovený den připojit k jinému procesí a tak odpustek získat. K většímu však povzbuzení této mariánské zbožnosti svěřil zmíněný kníže a biskup Karel z Liechtensteina, se svolením kapituly olomouckého biskupa, kostel s mariánským milostným obrazem v Tuřanech a také tamního faráře kapitule Tovaryšstva Ježíšova v Brně, a ustanovil dva kněze z Tovaryšstva k mariánské službě, určil jim to místo za bydliště i s nutnou obživou. Jak usilovně pak vzrůstala zbožnost lidu, ukázala zkušenost, když jen v prvních dvanácti letech se napočítalo více než třikrát sto tisíc poutníků a tolik komunikantů a přes patnáct tisíc mší bylo odslouženo Bohu a jeho milé Matce k věčné chvále a všem, kteří Boha a Marii srdečně a s důvěrou milují, k útěše.

Příloha 4: Mikulov – loretánská kaple v bývalém klášteře kapucínů

Milostná loretánská socha blahoslavené Panny Marie v Mikulově⁴³

Tuto krásnou a nádhernou loretánskou kapli vystavěla 1623 Jeho Vysokoknížecí Eminence, kněz římské církve, kardinál a biskup v Olomouci pan Franciscus kníže Dietrichstein, aby ještě více prokázal svoji zbožnost královně nebes, a sám ji jediný zasvětil, kterážto kaple je stejného tvaru a neliší se svojí délkou, šířkou i výškou ani vnitřní a vnější výzdobou od loretánského domu v Antonitánské Marce ve Welšlandu u Adriatického moře, a je tedy stejného tvaru jako onen nej-světější příbytek v Nazaretu, kde Syn boží byl panenskou matkou počat a vychováván. Je tedy stejná jako stojí originál v Itálii pod nádherným a mocným chrámem, stejnou mírou je provedena i tato mikulovská, která stojí pod nádherným kolegiátním kostelem sv. Václava. Sv. mariánská milostná socha je zhotovena z cedrového dřeva stejně jako originál v Loretě, který tak zhotovil sv. evangelista Lukáš, a je udělána velmi podobná té v Loretě, a podle chvalného církevního zvyku tam až tři čtvrtě roku stála v posvátné kapli, kteroužto sochu pak 1623 nejvýše postavená knížecí Eminence odvezla ven do Mikulova, a v nově vystavěné kapli do vyhloubené a čistým stříbrem vyložené zdi, s velkými stříbrnými paprsky a obklopenou mnoha jinými krásnými předměty postavila nad oltář, odkud svítí velkými zázraků hodnými milostmi. Horlivost okolního národa dokazuje mnoho po celý rok přicházejících procesí, z nichž má vysoké postavení to, které přichází z královského města Olomouce v den Narození Panny Marie, a množství zde pověšených obětních tabulek ukazuje, že je to zvláštní omilostněné místo. Bylo také obdarováno velkými milostmi a odpustky od Jeho papežské svatosti Urbana VIII. Mnohé milosti a zázraky, které se prostřednictvím milostiplné a divotvorné Panny a rodičky Boží Marie denně na světě dějí, nemluví o ničem jiném, než o Vašem bezmezném milosrdenství, ó blažená Panno: kdo by si mohl vzpomenout, že tě v nouzi vzýval, a ty bys mu svou pomocí nepřiskočila na pomoc?

Zle by se bývalo vedlo jednomu studentovi z Olomouce, kdyby se nad ním nesmilovala matka Milosrdenství, a nepřispěchala mu na pomoc v nejkrajnější nouzi. Neboť když jednou šel z kostela Tovaryšstva Ježíšova domů, zkrivila se mu na chodníku pravá noha a o polovinu se zkrátila, přitom pocítil nesnesitelnou bolest, nad čímž se jeho nebohá matka nemálo ulekla, a ač balila bolavou nohu neustále do teplých šátků, bolesti se přesto ještě prudčeji rozmnožily. Za tohoto dosud nikdy nepoznaného stavu povolala zarmoucená matka popravčího kata, který byl jinak značně zkušeným lékařem takových nemocí, když uviděl tohoto bídneho, vzal ho také do svého léčení, a přiložil na vadnou nohu určitou náplast, čímž se jedovatá materie stáhla, která pak při otevření ve velkém množství vytékala, čímž nastalo sice zřetelné zlepšení a zmírnění velkých bolestí, v krátké době však vznikla s pacientem hádka, z čehož teprve lékař vyrozuměl, že je noha začarovaná a kterou nemůže narovnat a vyléčit bez kulhání. Z toho vyrozuměli student se svou matkou, že by se marně spoléhali na lidskou pomoc, a tu ubohý nemocný pozvedl své oči k nebi, zaklepal na mateřské milosrdenství u Marie, a slíbil vykonat zbožnou pouť do Mikulova k loretánské milostné soše. Sotva toto slíbil, vstal druhého dne z postele zcela čerstvý a zdravý k údivu všech přítomných, zvláště svého lékaře. Zcela stejné milosti se dostalo od Marie také Barbaře, manželce Jana Brusiče z Amberku, která, když vyšla se svým manželem v čas polední navštívit svoji nevlastní dceru, přecházela ne bez hrůzy ve vesnici nečistý potůček vody, který vytékal z různých domů, načež se jí jedna noha zvrtila a zkrivila, načež nemohla bolestí ani chodit

⁴³ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbirka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 111–113.

Obrázek 4: Poutní obrázek (mědirytina, 18. století). Panny Maria Loretánská v Mikulově. Na obrázku je zachycen dnes již neexistující klášter kapucínů za nímž je možné rozpoznat Svátý kopeček s kaplí sv. Šebastiána a sv. Rocha.⁴⁴

ani stát, byla dvěma osobami domů více nesena než vedena, kde pak s bolestmi strávila 12 týdnů v posteli a poté, co využívala všechny tehdy v tom čase známé prostředky, byla ve spánku povzbuzována, a Duchem božím vnitřní nadějí poháněna, aby se zaslíbila, že se odebere do Mikulova k loretánské Milostné soše s obětí a na pouť, a že tam také bude vyslyšena. Jakmile se ze spánku probudila, bez prodlení se tam nechala zavést a π vykonané pobožnosti se mohla sama, bez pomoci jediného člověka vydat kolem oltáře, aby vykonal oběť, ba bez užívání přirozených léků se v krátké době úplně uzdravila. Odtud snad právě říká Richardus a S,Victor v C4 Cant.: že kde se jen jediné neštěstí přihodí, tomu se brzy přihodí, že mu Mariino milosrdenství přispěchá na pomoc. Tuto jistotu poznal v r. 1629 Christophorus Laurmann, světský duchovní a farář, který byl přepaden těžkou nemocí, a byl postižen takovými bolestmi v celém těle, že už mu nic jiného nezbývalo, než si přát šťastnou hodinku smrti, když k tomu všemu ještě dostal vodnatelnost, kterýžto stav již současnými prostředky nebylo možno odvrátit. Když však v tomto svém zármutku horlivě a vroucně prosil o pomoc a záchranu svého života, a slíbil pak, že vykoná pouť do Lorety v Mikulově a obětuje mši, byl osvobozen ze svého smrtelného stavu a nebezpečí života Mariiným milosrdenstvím a dosáhl úplného uzdravení. A konečně pro krátkost místa by bylo možno popsat ještě mnoho jiných takových zvláštních milostí, dosažených milostí Panny Marie u milostné loretánské sochy, které byly vysílány od jejího milostného trůnu. Georgius Vunauer, čtrnáctiletý chlapec z Mikulova, v roce 1632, když šel zvonit Ave (klekání) na horu sv. Šebestiána, nedopatřením spadla s věže cihla dolů na jeho hlavu a rozštípla mu lebku na dvě půle, takže ubohý chlapec padl k zemi jako mrtvý, ke kterémužto politováníhodnému případu přišel muž nepřehlédnutelné moudrosti, přenesl chlapce dolů, do obydlí jeho rodičů, kde byl ihned prohlédnut lékařem přivedeným z města, a oba ubohému chlapci nemohli předvídat nic jiného, než že zemře. Když to uslyšel jeho otec, nemohl tolik žalu přenést přes srdce, a ihned utíkal do Loretánské kaple, kde náruživě volal k Marii o pomoc, a přislíbil ihned polomrtvého chlapce a mimoto voskový obraz velikostí, váhou a délkou rovný chlapci, se slibem, že každoročně chce obětovat dvě svíce do loretánské kaple, kterýmžto příslibem také pak našel milost a milosrdenství u Marie, že polomrtvý syn byl opět šťastně uzdraven bez jakýchkoliv tehdy známých prostředků. Poté ale také otec složil Marii, matce Milosrdenství a zázračné pomocnici v nouzi slíbený dík s co největším nadšením. Ó človče, tak spěchej a uchyluj se ve vši své bídě k Marii, matce milosrdenství, s ujištěním toho, co dokazuje sv. Anselm: Qui ad Mariam accesserit, impossibile est, ut pereat. Kdo přijde k Marii, není dobře možné, aby upadl do záhuby.

⁴⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbirka rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 110.

**Příloha 5: Bývalý kostel kartuziánů, dnes farní kostel Nejsvětější Trojice
v Brně - Králově Poli**

**Milostný obraz Blahoslavené Panny Marie Kartouzské u Brna
O původu, vzhledu a zázračné události milostiplného Mariánského obrazu v Králově Poli
u Brna v kartouze Nejsvětější Trojice.⁴⁵**

Tento půvabný, jemně a překrásně na plátně malovaný obraz Marie tvoří asi 2 sáhy vysoký a asi 2 sáhy široký, je poprsí. A představuje, jak panenská Bohorodička má velmi láskyplný, laskavý obličej, který sklání na levou stranu ke svému Ježíškovi, svoji svatou hlavu má pokrytu bílým závojem, tělo Marie je oděno krásnou červenou suknicí, přes ní visí fialkově modrý plášť, na levé paži nese Maria útlé děťátko – Ježíška, zpola pokrytého bílým závojem, a ve své pravé ruce, vztažené přes mateřskou hrud', drží růženec. Přibližně kolem roku 1545 našeho vykoupení dostal jistý zbožný kněz Richardus ze svatého kartuziánského řádu, profes v této pustině, jako zvláštní dárek od svého dobrého přítele, který zavěsil se svolením své duchovní vrchnosti ve své cele a po čas svého života jej nábožně uctíval, u něhož potom pak také ve své smutné samotě dostal útěchu, ve vzniklých výpadech ochranu, v nemoci všechnu pomoc, ba ve všech svých protivenstvích potřebnou útěchu. Po jeho blažené smrti zůstal tento svatý obrázek také v jeho poustevnické světničce, k útěše a nábožnosti všech po něm přicházejících duchovních obyvatel. Až konečně roku 1645 provedl všemohoucí Bůh s tímto mariánským obrazem dvojnásobně velký zázrak. A to následovně: Poté, co nepřátelská švédská válečná armáda vpadla do Markrabství moravského, již byla obsadila královské město Olomouc a široko daleko vyhlášené město Brno po celé čtyři měsíce prudce obléhala, přitáhl pak také silná shluk těchto kacířských žoldáků do kartuziánského kláštera, a když boží dům včetně celého kláštera vybilili, vytáhlo nejhorších pět z nich jmenovaný mariánský obraz z cely duchovních a postavili jej jako terč, a pálili na něj ze svých kulkami ostře nabitých pušek, nemohli jej však ze zvláštního dopuštění božího prostřelit, když kulky byly vždy obrazem odraženy, a od každé kulky jenom znamení na něm zůstalo, o kterém je možno se ještě dnes přesvědčit a všechny výstřely spočítat. Tento veliký zázrak však učinil právě Bůh, aby se toto splnilo: co dávno duch Bůh Duch Svätý předpověděl o Marii v písních Šalamounových: chlum tlum sicut turris, qua aedificata est cum propugnaculis. Tvůj krk, ó Maria, je jako silná věž Davidova, postavená s obranou hradbou, na ní visí tisíc štítů, a všechno brnění silných.

Naproti tomu toto bohuprotivné hanobení obrazu také nenechala boží spravedlnost bez trestu, ale podivuhodným zvláštním způsobem krotila, že ani jednu nohu z kláštera nevzdálili, ale hned na tom malém místě před studnou staré kuchyně dostali svůj zasloužený trest. Tím, že jeden druhému byl krutým popravčím, a sice ihned, jak při provádění svého bohapustého činu byli nejlepšími bratry a kamarády jednoho smýšlení (srdce), po dokonání tohoto hříchu se stali z dopuštění božího mezi sebou nehoršími arcinepřáteli, a takovou rvačku vyvolali, že toho nenechali, až se všech pět na místě zamordovalo. A ne nadarmo, ba někdy až příliš jisté je, co napsal svätý Chrisostomus ve 3 žalmu.

Unde st fons peccati, illine est etiam plaga sudlici. Kde je původ nějakého hříchu, odtud také přijde rána plně zaslouženého trestu.

Po zvážení této dvojnásobné zázračné události nechali zbožní duchovní zřídít ke cti převelebné Matky Boží ve své klášterní křížové chodbě malou kapli, a do ní postavili toto sväté

⁴⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbíрка rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 92–93.

⁴⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbíрка rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 91.

Obrázek 5: Poutní obrázek (mědirytina, 18. století). Milostný obraz Panny Marie ve Švédské kapli v kostele Nejsvětější Trojice v Brně - Králově Poli.⁴⁶

vyobrazení k většímu uctívání a jejich všeobecnému klanění, později však kolen roku jeden tisíc sedm set padesát nechal veledůstojný pan blažené paměti pan Ambrosius Heeger, tehdejší prior a prelát v markrabství moravském tuto kapli zvětšit, zařídit třemi půvabnými oltáři, avšak Mariánský milostný obraz dal zasadit do měděného, jemně a drahocenně pozlaceného rámu a vyvýšený umístit na nejvznešenější oltář k všeobecné radosti a potěchu duše svých podřízených spolubratří, u kterého také denně obětují svoji svatou mešní oběť a přitom také od Boha a Pána nejvyššího skrze Marii různé milosti dostávají, za které pak také Pána Boha chválí a velebí.

Příloha 6: Kostelíček v Brně-Lišni

O vzhledu, původu a o bohatou pomoc poskytujících milostech Mariánského obrazu v Líšni svobodného pána Freuenfelse nedaleko královského města Brna⁴⁷

U barona Freuenfelse, na cestě malou míli od královského města Brna u v ústraní ležícího místa Líšeň, na přijatelném kopečku stojí malý kostelíček mezi stále krásně zelenými smrkovými a jedlovými stromy, kostelíček je obklopen kolem dokola vystavěnými křížovými chodbami, takže i ve větším množství přicházející mariánští poutníci zde mohou pohodlně vykonat svoji pobožnost. Před tím od roku 1721, za kteréhožto času urozený pan Kryštof blahé památky svobodný pán z Freuenfelsu, tehdejší majitel pozemku a zvláštní mariánský ctitel, aby vzbudil ještě větší láskyplné nadšení a zbožnost k matce Boží v srdcích věřících, opravil zmíněný kostelíček i přístavěné křížové chodby co nejlépe a kostelík nádherně zařídil a vyzdobil krásným, sochařskou prací dobře pozlaceným hlavním oltářem, novým hudebním kůrem a novými varhanami ke cti Panny Marie. V tomto takto vyzdobeném vynikajícím kostelíku na uctívaném mariánském vyobrazení, které je asi 3 sáhy vysoké, poprsí několik coulů široké, přitom však živě představuje: jak Matka Boží, oděná ve fíkově modrém rouchu a světle červeném plášti, její dlouhé, vlnité vlasy splývají volně po plášti dolů, svoji svatou hlavu sklání k pravé straně k jemnému, zcela obnaženému děťátku Ježíškovi, které se oběma ručkama tiskne k jejímu panenskému obličejí, božský Ježíšek objímá oběma svými jemnými ručkama Marii kolem krku, ano, ve všem a v každém tahu je tento svatý obrázek zcela podobný originálnímu obrazu v Innsbrucku, v hrabství tyrolském, kde se pyšní vykonanými zázraky ve výstavném farním kostele sv. Jakuba. Kterýžto rakouský arcivévoda Leopold, blahé paměti pokrevný bratr římského císaře Ferdinanda II. z klenotnice v Drážďanech v Sasku: když tento i se svojí manželkou navštívil tehdejšího saského kurfiřta, a od něj dostal dovolení, aby si sám vyvolil dar, on si na něm vyprosil přede všemi ostatními drahocennostmi tento svatý obraz Matky Boží, tento si vzal sebou do Innsbrucku v Tyrolsku a stále, jak doma tak i na cestách ho vozil stále u sebe sebou jako svůj nejlepší poklad, a přitom vždycky nazýval toto vyobrazení nejnak než svojí Matkou Pomocnou, od níž také za všech časů kajčně dostával všechnu ochranu a pomoc, přikázal však, aby po jeho smrti byl tento obraz Marie Pomocné vydán do Innsbrucku, kde má být veřejně uctíván, kde také až do dnešního dne je zbožně uctíván, a při tom se dějí velké zázraky, pročez právě od této samé doby se všechny kopie tohoto Innsbruckého originálu obecně nazývají Maria Pomocná. Kolem kterého roku ale nebo jakým horlivým Mariiným ctitelem byl tento kostelík vystavěn, a do něho zmíněná kopie svaté Marie Pomocné přinesena, o tom nemůžeme žádnou určitou zprávu přiložit,

⁴⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbíрка rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 100–101.

⁴⁸ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbíрка rukopisů, inv. č. 476: Atlas Marianus, fol. 99.

Obrázek 6: Poutní obrázek (mědirytina 18. st.). Panna Maria Pomocná a „Kostelíček“ v Líšni (na dolním obrázku vlevo).⁴⁸

přece však při tom všem mají Líšeňští i jejich celé sousedstvo děkovat za tuto příčinu nad příčinami Bohu Nejvyššímu, že jim tímto vyobrazením svaté Panny Marie Pomocné seslal pravou soucitnou pomocnou matku a jim ji dal, od níž dostali hned od začátku jejího příjezdu kdykoliv až do dnešního dne při jakékoliv vzniklé nouzi a zármutku požadovanou pomoc a mateřskou přimluvu, jak všichni jasně doznávají a o tom vydávají živá svědectví a přinášejí četné stříbrné, voskové a malované uctívané oběti: jak Maria, chválená matka Ježíšova, udělovala svou mateřskou pomoc všem, ve dne i v noci, v radostech jako i v utrpení, v žáru ohně stejně jako když hrozilo nebezpečí vody, bez rozdílu, ať už to potom byl hříšník nebo spravedlivý, opuštěný sirotek nebo zarmoucená vdova, zarmoucenou potom utěšovala, slabou posilovala, malomyslnou povzbuzovala, nemocnou uzdravovala, hříšníky očišťovala, kdokoliv kdy Marii zbožně vzýval, tomu také všechnu pomoc velkoryse poskytovala. Když roku 1645 švédský nepřítel potřetí a naposled královské město Brno po celé čtyři měsíce co nejpřísněji obléhal, a v celém kraji byly všechny kláštery a Boží kostely vyplundrovány a také svaté obrazy Boží byly vražedně pohaněny, tu toto svaté mariánské vyobrazení bez lidského přičinění na více než tři čtvrtě roku zmizelo, až tento rouhající se nepřítel od Brna odtáhl. Kde se však mezitím skrývalo, je známo jenom Bohu vševědoucímu, Pánu samotnému. Ostatně, ač denně po celý rok každý potřebný ve své nastalé nouzi hledá pomoc u tohoto k pomoci ochotného obrazu, a kterou také šťastně nalézá, přesto ve všechny mariánské dny zvláště v den navštívení Panny Marie a o svátku tohoto mariánského kostela přicházejí lidnatá procesí, mezi nimi nejvybranější je z Brna, z farního kostela sv. Jakuba, která hromadně Bohu nejdobrotivějšímu a Marii, jemu vybrané matce, děkují za přijaté milosti, a zároveň hned prosí úpěnlivě o nové, s dobrým vědomím, co pravil svatý Bernard: Maria non potest hominum, miseriam scire et non subvenire. Není možné, že by Maria věděla o naší bídě, a že by nám brzy nepřišla na pomoc, neboť je pravou Matkou pomocnou.

Mgr. Jiří Mihola, Ph.D.
katedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: mihola@ped.muni.cz